Section: Psychology

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ШКОЛИ У ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Стахова Ольга Олександрівна
к. психол. н., доцент,
Чернишова Аліна Сергіївна
здобувачка вищої освіти, магістр
Соціально-психологічний факультет
Кафедра психології, логопедії та інклюзивної освіти
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, Україна

Успішний перехід дитини до шкільного навчання значною мірою визначається рівнем її соціально-психологічної готовності – здатністю приймати нову соціальну роль, налагоджувати конструктивну взаємодію з учителем та однолітками й довільно регулювати власну поведінку.

Наявність мовленнєвих порушень у старших дошкільників суттєво ускладнює цей процес, провокуючи комунікативні бар'єри, зниження пізнавальної активності та високий ризик шкільної дезадаптації, що зумовлює потребу в поглибленому дослідженні специфіки їхньої готовності до школи [1], [2].

Проведення нами констатувального експерименту у закладі дошкільної освіти № 57 м. Житомира дало змогу виокремити серед дітей 5-6 років із типовим мовленнєвим розвитком (5 осіб) і його порушеннями (5 осіб) три групи дошкільників із високим, середнім та низьким рівнями соціально-психологічної готовності до школи.

Такі показники продемонстрували пряму залежність між станом мовленнєвого розвитку дитини та її соціально-психологічною адаптацією. У вихованців із порушеннями мовлення виявлено значно нижчу здатність до продуктивної взаємодії з однолітками та дорослими, недостатню сформованість навичок співпраці й самоконтролю, що створює суттєві ризики для їх подальшого успішного навчання в початковій школі та вимагає розробки, впровадження цілеспрямованої корекційно-розвивальної роботи з підвищення рівня соціально-психологічної готовності дітей із порушеннями мовлення до шкільного навчання.

З огляду на вищевказане, нами було розроблено та апробовано психолого-педагогічну корекційну програму «Крок за кроком до школи разом». ЇЇ зміст висвітлено в таблиці 1.

Таблиця 1. План психолого-педагогічної корекційної програми «Крок за кроком до школи разом»

№ заняття, його тема та тривалість	**Мета заняття**	**Очікувані результати**
Заняття 1. Тема «Ми знайомимось по-новому» (30 хв.)	– розвиток комунікативного компонента; – створення безпеки, прийняття правил; – розвиток умінь звертатися до партнера, виражати прохання й незгоду, чекати своєї черги; домовлятися про спільний результат і брати на себе ролі з мовленнєвим навантаженням.	Діти комунікують один з одним, не бояться виражати свої думки стосовно гри або завдання.
Заняття 2. Тема «Скажи так, щоб я зрозумів» (30 хв)	– розвиток уміння звертатися до іншої людини з проханням; – формування навичок зрозумілого вираження власних потреб та бажань; – навчання використовувати слова, жести або картки для повідомлення про своє бажання; – формування умінь висловлювати згоду та відмову; – розвиток комунікативної ініціативи.	Діти можуть самостійно або з підтримкою звернутися до іншої людини, використовують слова, жести чи картки для вираження прохання, розрізняють та повідомляють про згоду або відмову, намагаються чіткіше передавати свої потреби партнеру, частіше проявляти ініціативу у спілкуванні.
Заняття 3. Тема «Чекаю і слухаю» (30 хв.)	– розвиток умінь очікувати своєї черги та слухання партнера; – навчання дітей розпізнавати та називати власні емоції; – розвиток здатності до емпатії та розуміння емоцій інших.	Діти вчаться чекати своєї черги, розпізнавати та називати власні емоції та емоції інших дітей.
Заняття 4. Тема «Домовляємось» (30 хв.)	формування умінь домовлятися з однолітками під час спільної діяльності; розвиток навичок співпраці та взаємодопомоги; навчання дітей узгоджувати свої дії з діями партнера; формування умінь використовувати прості слова та фрази для спільного планування; розвиток розуміння значення спільної роботи.	Дитина бере участь у спільній діяльності з партнером, може запропонувати свою ідею або погодитися з пропозицією іншого, використовує прості фрази для домовленості. Узгоджує свої дії з діями однолітка, виявляє готовність допомагати партнеру та приймати допомогу, розуміє значення слів «разом», «по черзі», «допоможи».
Заняття 5. Тема «Моя ініціатива» (30 хв.)	допомога дітям в усвідомленні власних якостей лідерства; навчання їх працювати у команді; навчання дітей розподіляти ролі між собою у процесі гри; розвиток навичок самопрезентації та отримання підтримки від групи; формування відчуття контролю над емоційними станами.	Діти отримують досвід вираженості власних дій, навчаються працювати у команді.

Продовження табл. 1

№ заняття, його тема та тривалість	Мета заняття	Очікувані результати
Заняття 6. Тема «Ми - команда» (30 хв.)	формування навичок командної взаємодії; розвиток умінь працювати разом для досягнення спільного результату; закріплення навичок домовленості, черговості та взаємодопомоги; розвиток здатності враховувати дії та потреби інших учасників; формування позитивного ставлення до спільної діяльності та командної роботи.	Дитина бере участь у парній та підгруповій роботі, дотримується правил спільної діяльності, взаємодіє з іншими дітьми під час виконання завдання, може чекати своєї черги та передавати роль іншому, приймає допомогу та, за потреби, допомагає партнеру; розуміє, що спільними зусиллями можна досягти загального результату, може оцінити свою участь у командній роботі за допомогою піктограм або простих запитань.
Заняття 7. Тема «Стоп - думаю - роблю» (30 хв.)	– навчання дітей співвідносити бажання з реальними можливостями; – зниження тривожності, пов'язаної з невпевненістю у собі; – розвиток навичок самопрезентації та отримання підтримки від групи.	Діти вчаться працювати за вказівками вчителя, а також відчувати підтримку однолітків та взаємодіяти з ними.
Заняття 8. Тема «Слухаю до кінця» (30 хв.)	– розвиток слухової уваги та зосередженості; – формування вмінь уважно слухати інструкцію до кінця; – навчання виконувати послідовність дій відповідно до словесної інструкції; – розвиток здатності утримувати в пам'яті 2-3 послідовні команди; – формування навички не починати виконання завдання до завершення інструкції.	Дитина уважно слухає звернення дорослого, дослуховує інструкцію до кінця, може виконати просту інструкцію з 2-3 дій, дотримується заданої послідовності дій, менше відволікається під час пояснення завдання, за потреби, може повторити інструкцію або попросити її повторити.
Заняття 9. Тема «Мої почуття мають імена» (30 хв.)	– розвиток комунікативних навичок та здатності до співпраці; – формування позитивного досвіду взаємодії з ровесниками; – впізнавання емоцій за картками й за мімікою партнера; – зниження соціальної тривожності через вправи на довіру, партнерство й взаємну підтримку; – закріплення відчуття групової єдності.	Діти відчувають себе частиною дружнього колективу, зменшується страх спілкування, зростає впевненість у взаємодії з ровесниками.

Продовження табл. 1

№ заняття, його тема та тривалість	**Мета заняття**	**Очікувані результати**
Заняття 10. Тема «Помилка - це спроба» (30 хв.)	– формування позитивного ставлення до власних помилок; – навчання не припиняти діяльність після невдалого виконання завдання; – розвиток умінь повторювати спробу після помилки; – формування навичок звернення по допомогу; – підтримка впевненості дитини у власних можливостях.	Дитина розуміє, що помилка є частиною навчання, після невдалого результату намагається виконати завдання повторно, використовує фрази «Спробую ще раз», «Допоможи мені» або відповідні картки, приймає допомогу дорослого, менше засмучується через помилки, поступово стає більш наполегливою під час виконання складних завдань.
Заняття 11. Тема «Дихаю і заспокоююсь» (30 хв.)	формування навичок саморегуляції та заспокоєння; навчання використовувати дихальні вправи для зниження емоційного напруження; розвиток здатності помічати власний емоційний стан; формування умінь використовувати прості способи самозаспокоєння; закріплення навичок виконання дихальних вправ за показом дорослого.	Дитина виконує прості дихальні вправи за показом дорослого, може зробити кілька повільних вдихів і видихів, використовує дихальну вправу у ситуації хвилювання або напруження з допомогою дорослого. Поступово вчиться помічати свій емоційний стан, знає, що дихання та розслаблення можуть допомогти заспокоїтися.
Заняття 12. Тема «Я можу довести до кінця» (30 хв.)	формування умінь доводити розпочату діяльність до завершення; розвиток довільності та стійкості уваги; навчання діяти відповідно до послідовного плану; формування умінь контролювати виконання завдання; розвиток навичок оцінювати результат власної роботи.	Дитина розпочинає та завершує запропоноване завдання, дотримується визначеної послідовності дій, використовує візуальний план для виконання завдання, може визначити, який етап уже виконано, а який ще потрібно виконати, менше відволікається під час виконання завдання, після завершення може оцінити власний результат за допомогою дорослого або візуальної підтримки.
Заняття 13. Тема «Що я знаю про школу» (30 хв.)	розширення знань дітей про школу та її приміщення; розвиток мовлення, уваги та пам’яті; формування позитивного ставлення до школи.	Дитина знає основні приміщення школи, вміє розповідати про школу за фотографіями, виявляє зацікавленість шкільним життям.

Продовження табл. 1

№ заняття, його тема та тривалість	Мета заняття	Очікувані результати
Заняття 14. Тема «Учень і вчитель» (30 хв.)	ознайомлення дітей із ролями учня та вчителя; формування навичок правильної поведінки на уроці; навчання відповідати словом, жестом або карткою; розвиток комунікативних навичок та впевненості в собі.	Дитина розуміє роль учня та вчителя, вміє піднімати руку для відповіді. Може відповідати різними способами. Дотримується основних правил поведінки на уроці.
Заняття 15. Тема «Цікаво дізнатись!» (30 хв.)	розвиток пізнавального інтересу дітей; заохочення ставити запитання та шукати на них відповіді; формування вмінь спостерігати за навколишнім світом; розвиток логічного мислення та допитливості.	Дитина виявляє цікавість до нової інформації, вміє ставити прості запитання, наводить припущення щодо результатів досліду, робить прості висновки на основі спостережень.
Заняття 16. Тема «Моя школа» (30 хв.)	– формування позитивного емоційного ставлення до школи; – допомога дітям висловлювати власні почуття та переживання; – створення атмосфери довіри та психологічного комфорту; – допомога долати страхи, пов’язані зі школою.	Дитина може висловити свої почуття щодо школи, вміє передавати власні враження за допомогою малюнка, відчуває більшу впевненість перед початком навчання.
Заняття 17. Тема «Я - майбутній першокласник» (30 хв.)	– узагальнення знань та вмінь, отриманих під час занять модуля; – закріплення позитивного ставлення до майбутнього навчання; – допомога дітям усвідомити свою готовність до школи; – розвиток навичок самооцінювання та рефлексії.	Дитина розуміє, що означає бути першокласником, може розповісти про свої враження від занять, усвідомлює, чого навчилася під час заняття, виявляє зацікавленість майбутнім шкільним життям.
Заняття 18. Тема «Коли важко - що я роблю?» (30 хв.)	– узагальнення отриманих результатів та підбиття підсумків проведеної розвивальної роботи; – забезпечення емоційно комфортного завершення групової взаємодії, формування позитивного ставлення до майбутніх соціальних ситуацій; – надання дітям можливості висловити власні враження, почуття й побажання щодо участі у програмі.	У дітей спостерігається зменшення тривожності та зростання впевненості у власних можливостях. Завершення програми супроводжується формуванням позитивного емоційного настрою, що сприяє збереженню зацікавленості й мотивації до подальшого розвитку.

Використання комплексу методичних прийомів (ігрових ситуацій, комунікативного тренінгу, позитивного підкріплення тощо), адаптованих до особливостей розвитку дітей дошкільного віку з вадами мовлення, мало на меті

розвиток комунікативного, емоційно-вольового та мотиваційного компонентів їх соціально-психологічної готовності до школи.

Ефективність упровадженого психолого-педагогічного супроводу планується визначити на контрольному етапі експерименту шляхом повторної психодіагностики. Відтак, подальші наукові пошуки будуть зосереджені на аналізі та узагальненні результатів апробації корекційно-розвивальної програми «Крок за кроком до школи разом», основними завданнями якої є формування у дошкільнят із ПМР комунікативної компетентності та навичок конструктивної взаємодії з однолітками й дорослими, розвиток емоційно-вольової регуляції та зниження рівня тривожності досліджуваних дітей, становлення позитивної навчальної мотивації й адекватної самооцінки у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Список використаних джерел

1. Самойлова А. О., Музичко Л. Т. Особливості готовності до шкільного навчання дітей дошкільного віку з порушенням мовлення. Молодий вчений. 2023. № 12 (124). С. 105-110. URL : https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/6064 (дата звернення : 15.10.2026).
2. Таран О. П., Лісайчук А. С. Особливості емоційної компетентності дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). 2019. № 14. С. 313-323. URL : https://aqce.kpnu.edu.ua/article/view/184805/0 (дата звернення : 20.10.2026).